

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

sociologie

Petr H a m p l

**White collar revisited – millsovská teorie vlivu
byrokratizace na sociální a ekonomický vývoj západních
společností**

**White collar revisited – Millsean theory on impact of
bureaucratization on social and economic development of
western societies**

TEZE DISERTAČNÍ PRÁCE

doc. Ing. Josef Vlček, CSc.

2015

1. Shrnutí závěrů

Základní teze předkládané disertační práce jsou následující:

- 1) V západním světě vzniká nebo již vznikla nová vyšší třída, kterou můžeme popsat jako elitu bílých límečků. Tato sociální skupina se od zbytku společnosti odlišuje vyššími kognitivními schopnostmi, životním stylem a pochopitelně i vyššími životními šancemi. Nová vyšší třída je zaměřena spíše na poskytování služeb centrálním autoritám (což je někdy označováno jako dobývání renty) než na prodej zákazníkům z nižších tříd na otevřeném trhu.
- 2) Nová vyšší třída je nadprůměrně kreativní, což vede k explozi nových způsobů dobývání renty, v řadě aspektů srovnatelné s explozemi podnikatelských inovací v předchozích staletích.
- 3) Protože se příslušníci nové vyšší třídy orientují převážně na dobývání renty, je v jejich zájmu měnit ekonomické a sociální prostředí tak, aby dobývání renty bylo stále snadnější a podnikání ve starém smyslu toho slova stále obtížnější.
- 4) Zatímco v minulosti existovaly určité hranice dobývání renty (zejména omezené státní rozpočty a neexistence technologických a organizačních nástrojů pro prosazení dalších regulací), tyto hranice jsou postupně odstraňovány, oslabovány nebo posouvány.
- 5) Neustálé vznikání nových firem zaměřených na podnikatelské inovace a nikoliv na dobývání renty je nutnou podmínkou udržení prosperity západních ekonomik. Pokud expanze dobývání renty omezí možnosti vzniku firem zaměřených na výrobu a poskytování reálných služeb (tedy nikoliv manipulaci se symboly), nebudou západní ekonomiky schopny udržet zaměstnanost a životní úroveň.

Za těmito pěti propozicemi je vykreslen obraz evropských dějin rozdělených do tří období:

- 1) První z nich trvalo v zásadě do průmyslové revoluce, resp. do vzniku kapitalismu a bylo mimo jiné charakterizováno tím, že se elity vyhýbaly běžným ekonomickým činnostem. Společnost měla řadu mechanismů, jak vybrat ty nejlepší (nebudeme pro tuto chvíli řešit efektivitu oněch mechanismů), a jejich pomocí oddělovala elity od těch, kdo se zabývali pěstováním obilí, výrobou nástrojů a podobnými „nízkými“ záležitostmi. Ti nejlepší nebo domněle nejlepší se věnovali docela jiným věcem – v horších případech plánovali a realizovali války, v lepších případech věnovali energii teologickým disputacím, výrobě nádherných modlitebních knih, projektování katedrál, nebo byli ozdobou panovnických dvorů. V každém případě platí, že jejich přínos pro život neurozených zemědělských vrstev (s výjimkou

poskytování vojenské ochrany a udržování veřejného pořádku) byl nulový nebo velmi nízký. Takové rozdělení společnosti mělo nutně následky. Když přehlédneme tisíc let před průmyslovou revolucí, vidíme, že došlo k obrovskému pokroku v oborech jako válečnictví, správa státu a mučení. Nejviditelnější pokrok probíhal v umění a architektuře – od raného románského umění po rozvinuté baroko. Život naprosté většiny obyvatel však zůstával těmito změnami nepoznamenán – snad až na zavedení pěstování brambor. Po staletí se neměnila délka života, obrovská dětská úmrtnost, nedostupnost zdravotní péče, neustále hrozící riziko hladomoru atd. Neměnily se ani dopady tak těžkého života na lidskou psychiku a lidské vztahy. Bráno měřítky z počátku 21. století, mezi nižšími třídami prakticky neexistoval citový život a neexistovaly ani dnes tak samozřejmé instituce, jako je dětství.

- 2) Doba mezi průmyslovou revolucí a naší současností se od té předchozí lišila tím, že podstatná část příslušníků elit zakládala firmy, otevírala nové pobočky, vynalézala spotřební zboží a finanční produkty, optimalizovala pásovou výrobu, navrhovala nové modely automobilů, zkrátka věnovala se přesně těm činnostem, které byly v předcházejícím období označovány za nedůstojné urozených lidí. Výběrovým mechanismem, který příslušníky elit přitáhl tímto směrem, byly peníze ve spojení s relativně neregulovaným trhem.

Doba mezi lety 1800 a 2000 se tak stala dobou neuvěřitelného růstu produktivity, ze kterého těžily především nižší vrstvy. Ať přijmeme jakékoliv měřítko od délky života přes dětskou úmrtnost, dostupnost zdravotní péče, možnosti v oblasti životního stylu až po dostupnost kultury, vzdělání a cestování, došlo k takovému růstu, jaký v předchozích dobách nebyl představitelný ani pro utopické vizionáře.

- 3) Na začátku 21. století jako bychom žili v období dalšího zlomu. Ti nejlepší míří do korporací, státní správy nebo do neziskových organizací na státní správu navázaných, kde se věnují některým z těch stovek záležitostí, které jsou při pohledu zdola v nejlepším případě nejasné a neuchopitelné, ale často jsou pokládány spíše za zbytečné nebo vyloženě škodlivé. Na rozdíl od starého režimu jsou ale k dispozici mnohem účinnější nástroje selekce (např. na základě kognitivních schopností), takže pravděpodobnost, že inteligentní a talentovaný člověk se bude věnovat výrobě, poskytování reálných služeb či jejich přímému řízení, je podstatně nižší než v dobách mezi průmyslovou revolucí a naší současností.

Jedním z pochopitelných důsledků je dlouhodobý a nezvratný hospodářský úpadek postihující shodně většinu států západní civilizace a neustále rostoucí rozdíl v životních šancích mezi těmi, kdo svou práci prodávají na stále se zmenšujícím relativně otevřeném trhu, a mezi těmi, jimž se daří získávat zdroje od centrálních autorit.

2. Cíl práce

Cílem práce je formulovat teorii dopadu byrokratizace života západních společností na sociální a politickou sféru. Základem této teorie je kritické posouzení práce Charlese Wrighta Millse, který právě takovou teorii nabídl před více než 60 lety.

Nová teorie má:

- poskytnout vysvětlení pro dění posledních desetiletí,
- umožnit alespoň do určité míry predikovat další vývoj,
- poskytnout teoretický rámec pro další bádání,
- splňovat popperovská kritéria sociálněvědní teorie.

Za tímto zadáním je hypotéza, že v naší době dochází ke změně tak zásadní, že konceptuální rámec sociálních věd není schopen uchopit nově se formující realitu a zůstává vůči ní slepý. Právě proto je zvoleným autorem Charles Wright Mills, který žil v podobně přelomové době a upozornil na rozpor mezi „velkou teorií“ a „abstraktním empiricismem“, tedy na situaci, kdy sociální vědy nejsou schopny otvírat otázky relevantní pro momentální společnost a empirické studie sice dosahují vysokých hladin významnosti, ale nepřispívají k pochopení sociální reality.

Změna, o které hovoříme, není skoková. Již v 80. letech na ni upozorňoval Peter L. Berger, který dokonce hovořil o možnosti, že sociologie jako disciplína zcela skončí, protože se stane bezvýznamnou a neschopnou pojednávat reálné společenské skutečnosti a problémy.

3. Metoda a struktura práce

Práce se skládá ze dvou základních částí

3.1 Diskuzně - esejistická část

Ta spočívá v kritickém čtení Millsova díla *Bílé límečky*, a to tak, že:

- 1) Ke každému problému či jevu je jasně formulována Millsova teze (v některých případech totiž Mills explicitní formulaci sám neprovedl).
- 2) Je diskutováno, zda další ekonomický a sociální vývoj Millsovu tezi potvrdil.
- 3) Je provedena kontrola, zda jiné myšlenkové proudy neposkytují přesvědčivější výklad stejného jevu nebo jestli Millse nedoplňují.

- 4) Na základě toho je Millsova původní teze potvrzena, doplněna nebo revidována.

Myšlenkovými proudy, které jsou při kritickém čtení Millsova díla využity, jsou:

- A) **Teorie nové třídy.** Jakkoliv jsou tyto teorie značně různorodé, zabývají se rolí intelektuálních pracovníků jako specifické sociální skupiny. Vymezení nové třídy se navzájem liší a vesměs se i liší od Millsova vymezení bílých límečků, nicméně překryv je značný. A jak dále ukážeme, poznatky teorií nové třídy mohou být velmi užitečné jako doplnění Millsova pohledu. Věnujeme se zejména pohledu Petera L. Bergera, Richarda Floridy a Charlese Murrayho.
- B) **Ekonomická škola veřejné volby.** Jedná se o rozsáhlou školu obsahující desítky zajímavých konceptů, pro naše účely jsou však podstatné dva aspekty. První z nich analyzuje, jakým způsobem byrokratické aparáty dosahují svých cílů a jaké tyto cíle jsou. Druhá z nich řeší tzv. dobývání renty, tedy postup, kdy jedinec, firma, úřad či jiný subjekt (tzv. dobyvatel renty) přiměje centrální autoritu, aby přinutila všechny občany či firmy u dobyvatele nakupovat nebo mu jiným způsobem předávat zdroje.
- C) **Teorie (podnikatelských) inovací.** Ta je pro nás podstatná tím, že vysvětluje průběh změn z hlediska aktéra, který dosahuje svých cílů tím, že prosazuje různé změny. Zajímá nás budou oba aspekty – jak bílé límečky zavádějí inovace, které je přibližují k cílům, a zároveň jak existence velkých byrokratických aparátů mění povahu ekonomických inovací, jaké jsou zaváděny. Klíčovými autory jsou Joseph Schumpeter a Peter F. Drucker.

3.2 Testování teorie

Vyvinutá teorie má splňovat nejpřísnější kritéria kladená na vědeckou teorii, jak je formuloval Karl R. Popper. To lze strukturovaně rozdělit do následujících posuzování:

- a) **Aplikace „Popperovy břitvy druhého druhu“.** Ta požaduje, aby:
- bylo možné v rámci teorie najít sadu relativně jednoznačných tvrzení,
 - mezi těmito tvrzeními nebyla žádná dvě ve vzájemném rozporu,
 - žádné z těchto tvrzení nebylo vnitřně rozporné,
 - bylo možné odvodit každý další prvek těchto tvrzení,
 - v případech, kdy tvrzení mají různý stupeň univerzality, může být méně obecné tvrzení odvozeno z obecnějšího.

Rozbor ukázal, že posuzovaná teorie těmito požadavkům odpovídá, resp. bylo zapotřebí provést určité formulační změny (zpřesnění).

- b) **Aplikace „Popperovy břitvy prvního druhu“.** Ta požaduje existenci falsifikátorů, tedy takových tvrzení, že pokud by se kterékoli z nich ukázalo jako pravdivé, bude tím celá teorie vyvrácena.

Bylo identifikováno pět falsifikátorů:

- Najde se případ toho, že v některém státě západního světa dlouhodobě nepřibývá regulačních předpisů.
 - Najde se případ toho, že v některém státě západního světa dlouhodobě neroste podíl rozpočtů spravovaných elitou bílých límečků na HDP.
 - Není významného rozdílu mezi mentálními schopnostmi elity bílých límečků a zbytkem populace. Navíc tyto rozdíly v průběhu času nerostou nebo se dokonce snižují.
 - Najdou se fakta dokládající, že není významnějších rozdílů mezi životním stylem bohatých a vzdělaných lidí a životním stylem zbytku společnosti (vyjma rozdílů způsobených tím, že movitější třídy si mohou dovolit dražší spotřební zboží, větší byty, luxusnější prázdninové destinace apod.).
 - Najdou se fakta dokládající, že co se týče podpory programů dobývání renty, není rozdílu mezi zámožnou vzdělanou třídou a zbytkem společnosti, nebo fakta dokládající, že podpora programů dobývání renty je v této skupině nižší než ve zbytku společnosti.
 - Najde se případ, kdy by některá západní kapitalistická ekonomika dokázala po několik let vytvářet významný počet pracovních míst, aniž by to bylo způsobeno takovým jednorázovým opatřením, které o několik let později způsobí hospodářský úpadek (jako např. dramatický nárůst státního dluhu).
- c) **Testování, zda falsifikátory nebyly naplněny.** V příloze k disertační práci jsou výše uvedené falsifikátory porovnávány s empirickými daty. To zahrnuje:
- Výsledky publikovaných sociologických výzkumů z ČR i zahraničí
 - Ekonomická data
 - Vlastní analýzu dat

4. Esejistická část

Millsovské přemýšlení o společnosti vyústilo ve formulaci 12 klíčových propozic:

- 1) Už od průmyslové revoluce neustále dochází k tomu, že manuální práce je nahrazována prací spočívající v manipulaci se symboly, a to ve dvou rovinách. Přibývá profesí, které se zaměřují čistě na symboly, a v rámci složení každodenní práce ubývá vlastních manuálních činností

a přibývá operací se symboly. Tento trend je nezávislý na politicko-ekonomickém zřízení a nejsou žádné známky toho, že by se měl zastavit, nebo být alespoň významně zpomalen. Odehrává se na mnoha úrovních a zasahuje všechny druhy profesí. Jedním z důsledků je neustálá postupná změna profesní i sociální struktury společnosti.

- 2) V souvislosti s tím se postupně vytváří nový typ pracovníka, který může být označován jako byrokrat, bílý límeček apod. Pro jeho práci je typické, že:
 - a) se jedná převážně o manipulaci se symboly,
 - b) je detailně řízena předpisy, jejichž pochopení je podmíněno speciálními znalostmi, a možná i speciálními mentálními schopnostmi.
- 3) Zároveň vznikají byrokratické aparáty – velké organizace řídicí se byrokratickými pravidly, které jsou tak rozsáhlé a tak složité, že získaly faktickou samostatnost na jakémkoliv vnějším řízení. Jednotlivé skupiny byrokratů dokážou v rámci těchto byrokratických aparátů efektivně sledovat své zájmy, jimiž je především navyšování rozpočtů a získávání nových pravomocí.
- 4) V rámci bílých límečků se prosazuje speciální typ byrokrata – manažer. Je pro něj typické spojení důrazu na výkonnost a důrazu na prokazatelné dodržování pravidel, respektive aplikace takových předpisů, o kterých se má za to, že vedou k dosažení vyšší výkonnosti. Manažer postupně nahrazuje některé dřívější ředitele, ale především úředníky a také specialisty, referenty, obchodníky a další bílé límečky z nižších stupňů hierarchie, dokonce i seniorní dělnické profese. S rozšiřováním počtu manažerů se zformovala také specifická kultura, která má svůj životní styl více hedonistický a zároveň klade větší důraz na jeho kvalitu.
- 5) V rámci byrokratických aparátů vyrostla sociální skupina „nových podnikatelů“ a dokonce „nových firem“ a „nových korporací“. I když u nich lze hovořit o určitých podnikatelských rysech, jsou součástí byrokratických aparátů, jsou na nich závislí a jejich činnost spočívá ve speciálních intelektuálních činnostech, které jsou mimo kontext byrokratických aparátů zbytečné a často i nepochopitelné. Proto mají tito noví podnikatelé svými kontakty i převládající mentalitou blíže k ostatním příslušníkům byrokratických aparátů než ke staré podnikatelské třídě.
- 6) Tento nárůst byrokracie má zásadní dopad na politický systém. Jakmile státní byrokracie dosáhne určité míry složitosti, není možná politická demokracie v žádném významu toho slova. Rozhodnutí jsou přijímána uvnitř byrokratických aparátů a není fakticky možné rozlišit odborně-expertní záležitost od politického rozhodování. Této hranice složitosti dosáhly všechny západní kapitalistické státy.
- 7) Byrokratické aparáty sice převzaly moc nad klíčovými politickými a ekonomickými zdroji, jsou však samy ovládané relativně úzkou vrstvou elity bílých límečků. Tato nová vyšší třída se

odlišuje kognitivními a mentálními schopnostmi, kreativitou, schopností vytvářet vztahy a dalšími složkami lidského kapitálu. Nová vyšší třída se postupně izoluje od většinové populace, vytváří vlastní životní styl a vlastní systém hodnot. Klíčovou bariérou pro vstup do této skupiny jsou ty schopnosti, které jsou vrozené nebo získané v rámci primární socializace.

- 8) Pro ekonomický a politický vývoj to mimo jiné znamená, že kognitivní elita využívá své inovativní schopnosti spíše pro zavádění nových typů dobývání renty než pro tradiční podnikatelské inovace.
- 9) Stará podnikatelská třída (řemeslníci, farmáři, drobní poskytovatelé služeb, ale i přímí majitelé firem všech velikostí) pravděpodobně nikdy nebyla v žádné zemi západního kulturního okruhu jediným rozhodujícím držitelem politické moci. V určitém klíčovém období nicméně patřila ke klíčovým hráčům, kteří dokázali prosadit podstatnou část svých zájmů. Tento vliv ale do poloviny 20. století výrazně poklesl a už nebyl obnoven. Rozhodující roli převzala nová vyšší třída.
- 10) Malé a střední firmy hrají nadále naprosto zásadní roli v západních ekonomikách, minimálně co do vytváření nových pracovních míst a zavádění skokových inovací. Moderní technologické trendy jim dávají více možností než kdy předtím a činí je potřebnějšími. Kapitalistická ekonomika dosud nemá žádnou instituci, která by mohla nově vznikající firmy nahradit. Pokud nevzniká dostatečné množství nových firem, vede to ke stagnaci a dlouhodobé nezaměstnanosti.
- 11) Pokud tedy nové firmy nevznikají, je to dáno jinými příčinami než jejich nepotřebností. Mezi nimi může hrát roli například to, že osobnostem, které v dřívějších dobách zakládaly firmy, se nabízí atraktivnější možnosti v rámci byrokratických aparátů nebo skutečnost, že státní povinnosti a regulace působí malým firmám výrazně větší problémy než velkým.
- 12) S úbytkem politického vlivu staré podnikatelské třídy ztrácí vliv i kultura a etika, která byla pro tuto třídu typická a která ve větší či menší míře zasahovala všechny vrstvy. Byla nahrazena spíše hedonistickou kulturou zaměřenou na expresi jedince a na svobodu od závazků. Jsou ovšem náznaky, že se některé podstatné prvky této kultury znovu objevují mezi novou vyšší třídou, tedy elitou bílých límečků.

Těchto 12 propozic může být přeformulováno do tezí uvedených na začátku této teze.

5. Testování na datech

Při posuzování výše uvedených falsifikátorů bylo postupováno pragmatickým způsobem, to znamená, že byla použita ta fakta, která jsou nejsnadněji dostupná. Už ze samotného principu

vědecké teorie přitom vyplývá, že není možné jednoznačně vyloučit, že fakta falsifikující teorii budou v budoucnu objevena. Můžeme proto hovořit pouze o tom, že teorie prozatím obstála.

Najde se případ toho, že v některém státě západního světa dlouhodobě nepřibývá regulačních předpisů.

Z pragmatických důvodů jsme sáhli po datech za Českou republiku. Jako základní zdroj jsme využili sbírky zákonů obsahující zákony, novely a vyhlášky. Falsifikátor nebyl naplněn.

Objem prostředků, které centrální autorita odebírá soukromníkům a o jejichž distribuci tato centrální autorita rozhoduje, se dlouhodobě nezvyšuje nebo se alespoň nezvyšuje poměr této částky k celkovému množství prostředků k dispozici. Pokud objem přerozdělovaných prostředků roste, je to převážně důsledkem specifických rysů nějakého západního národa (například sklonu ke korupci).

Pro posouzení této teze jsme využili Tanziho práci *Public spending in the 20th century: a global perspective*, sestavenou na základě dat Mezinárodního měnového fondu. Práce srovnává 13 západních zemí a Japonsko, resp. jejich vládní výdaje od roku 1870 do roku 1996. Ve všech případech data ukazují setrvalý růst vládních výdajů.

Není významného rozdílu mezi mentálními schopnostmi elitou bílých límečků a zbytkem populace. Navíc tyto rozdíly v průběhu času nerostou nebo se dokonce snižují.

Pro posouzení falsifikátoru byla provedena analýza dat z výzkumu PIAAC (Programme for International Assessment of Adult Competencies) za Českou republiku. Testovány byly následující hypotézy:

H1 – není statisticky významného rozdílu mezi mentálními schopnostmi elity bílých límečků a zbytku společnosti,

H2 – rozdíl mezi mentálními schopnostmi elity bílých límečků a zbytku společnosti s rostoucím věkem roste.

Protože jsme neměli k dispozici data z různých vln výzkumu, museli jsme se spokojit s věkovými kohortami. Vycházeli jsme z úvahy, že s rostoucím věkem by měl rozdíl růst (vyšším úředníkům státní správy i korporací se během života dostává lepších školení a vykonávají mentálně náročnější úlohy, jejich mozky by tedy měly být vytrénovanější).

Mezi elitu bílých límečků jsme zařadili 70 profesí jako politik, novinář, marketingový ředitel atd. Druhou podmínkou zařazení do této skupiny byl plat nad 50 000 korun (abychom vyřadili „asistentky s krásnou vizitkou“). Obě hypotézy byly vyvráceny. Falsifikátor tedy nebyl naplněn.

Vyšší třída se od nižších tříd neliší životním stylem v jiném smyslu než schopností dopřát si všeho více, užívat dražší produkty, služby atd.

K posouzení tohoto falsifikátoru jsme využili studii Jiřího Šafra o vztahu sociálních tříd a životního stylu. Výzkumník dospívá k závěru, že „celkové výsledky ukazují na platnost hypotézy, podle které je životní styl, alespoň ve většině oblastí, které jsme sledovali, utvářen zejména vertikální pozicí v sociální struktuře“. Ale nejen to, Šafr dokonce potvrzuje, že pomyslná hranice dvou potenciálně třídních kultur probíhá tak, že odděluje vyšší třídy, kde přednosta domácnosti pochází z bílých límečků, od nižších vrstev. Celková dynamika směřuje ke zvyšování rozdílů mezi sociálními skupinami – „postupně se k sobě přimyká materiálně výkonová a vzdělanostně kulturní složka statusu.“ Šafr dokonce hovoří o rodící se skupině „vítězů globalizace“, byť podotýká, že její formování je znatelné jen u lidí do 35 let.

Najdou se fakta svědčící o tom, že příslušníci elit nejsou dobývání renty nakloněni o nic více než ostatní složky populace. Tato fakta nebude možné vysvětlit specifickou situací jedné země nebo konkrétní historickou situací.

Zde jsme při posuzování vyšli ze studií, které porovnávají postoje různých sociálních skupin k různým programům evropské integrace. Pro nás je zajímavé zejména to, že tyto studie rozlišují:

- evropské elity (lidé pracující přímo pro centrální orgány EU),
- národní elity,
- běžnou veřejnost,

což je rozdělení, které v zásadě odpovídá naší koncepci elity bílých límečků. Výzkumy potvrzují statisticky významné rozdíly v postojích, které ukazují, že evropské elity jsou nadprůměrně nakloněny aktivitám právě v těch oblastech, které skýtají proudu pro dobývání renty (např. ochrana životního prostředí a pomoc třetímu světu).

Obdobný obraz dávají i americké výzkumy postojů k politickému feminizmu (nejvyšší míra ztotožnění s feministickým programem byla identifikována mezi běloškami s vysokoškolským vzděláním. Naopak ve výzkumu mezi barevnými příslušnicemi dělnické třídy nebyla ani jediná, která by se označila za feministku) a k programům ochrany životního prostředí (ženy mají sklon preferovat záležitosti typu dobrovolné skromnosti, vysokoškolsky vzdělaní muži s nadprůměrným příjmem zase vládní regulace).

6. Výběr z literatury

- ARATÓ, Krisztina a KANIOK, Petr (ed.). *Euroscepticism and European integration*. CPI/PSRC, 2009.
- ARENDR, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla*. Vyd. 1. Překlad Martin Palouš. Praha: Mladá fronta, 1995.
- ARONOWITZ, Stanley. *Taking it big: C. Wright Mills and the making of political intellectuals*. New York: Columbia University Press, 2012.
- ARROW, Kenneth J. *The limits of organisation*. New York: W. Norton, 1974.
- ATKINSON, Robert D a Stephen J. EZELL. *Innovation economics: the race for global advantage*. New Haven, [Conn.]: Yale University Press, 2012.
- BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Překlad Otakar Vochoč. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011.
- BELL, Daniel. *Kulturní rozpory kapitalismu*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999.
- BERGER, Brigitte a Peter L. BERGER. *The war over the family: capturing the middle ground*. 1st ed. Garden City, N. Y.: Anchor Press/Doubleday, 1983.
- BERGER, Peter L. *Between relativism and fundamentalism: religious resources for a middle position*. Grand Rapids, Mich.: W. B. Eerdmans Pub. Co., 2010.
- BERGER, Peter L. *Kapitalistická revoluce: padesát propozic o prosperitě, rovnosti a svobodě*. Překlad Eva Šimečková, Věra Kuchařová. Bratislava: Archa, 1993.
- BERGER, Peter L. *Sociologie: Neračte se obtěžovat?*. Spektrum, Washington D. C. 1994.
- BEST, Heinrich, György LENGYEL a Luca VERZICHELLI. *The Europe of elites: a study into the Europeanness of Europe's political and economic elites*. New York: Oxford University Press, 2012.
- BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Překlad Věra Dvořáková. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1998.
- BROOKS, Ian. *Organisational behaviour: individuals, groups and organisation*. 4th ed. New York: Prentice Hall/Financial Times, 2009.
- CASTELLS, Manuel. *Networks of outrage and hope: social movements in the Internet Age*. Cambridge and Malden, MA: Polity Press, 2012.
- CROZIER, Michel. *The bureaucratic phenomenon*. New Brunswick, N. J.: Transaction Publishers, 2010.

- DAHRENDORF, Ralf. *Class and class conflict in industrial society*. Repr. Stanford, Calif: Stanford University Press, 1959.
- DRUCKER, Peter F. *Innovation and entrepreneurship: practice and principles*. Rev. ed. Amsterdam: Butterworth-Heinemann, 2007.
- FISCHER, Frank a Carmen SIRIANNI. *Critical studies in organization and bureaucracy*. Philadelphia: Temple University Press, 1994.
- FLORIDA, Richard L. *The rise of the creative class: revisited*. New York: Basic Books, 2012.
- GEARY, Daniel. *Radical ambition: C. Wright Mills, the left, and American social thought*. Berkeley: University of California Press, 2009, s. 1-13.
- GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010.
- HALLER, Max. *European integration as an elite process: the failure of a dream?*. New York: Routledge, 2008.
- HAMPL, Petr. *Metodologie sociálních věd v pojetí Karla R. Poppera*. Rigorózní práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2012.
- HERRNSTEIN, Richard J. a Charles MURRAY. *The bell curve: intelligence and class structure in american life*. New York: Free Press Paperbacks Book, 1994.
- HOLMAN, R. *Joseph Alois Schumpeter – teorie podnikatele a hospodářského cyklu*. In: *Ekonomie, právo a politika*. Praha, Centrum pro ekonomii a politiku, 2000.
- CHAN, Paul W. *A 'zombie'existence: exploring Ulrich Beck's zombie categories and construction management research*. In: *Proceedings 29th Annual ARCOM Conference*, Reading, 2013.
- KELLER, Jan. *Sociologie organizace a byrokracie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010.
- KLVAČOVÁ, Eva a Jiří MALÝ. *Fenomén dobývání renty a jeho vliv na české veřejné finance*. Vyd. 1. Praha: Professional Publishing, 2008.
- KUHN, Thomas Samuel. *Struktura vědeckých revolucí*. Dotisk 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2008.
- LINHART, J., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. a Hana MAŘÍKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996.
- LOUŽEK, Marek. *Metodologie ekonomie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009.
- LOUŽEK, Marek. *Rozšiřování EU z pohledu teorie veřejné volby*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004.
- MANNHEIM, Karl. *Ideology and utopia: an introduction to the sociology of knowledge*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1985.
- MILLS, Charles W. *Sociologická imaginace*. Vyd. 1. Překlad Václav Dušek. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002.
- MILLS, Charles W. a Helen SCHNEIDER. *The new men of power: America's labor leaders*. Urbana, IL: University of Illinois Press, 2001.

- MILLS, Charles W. *The power elite*. New York: Oxford University Press, 1956.
- MILLS, Charles W. *White collar: the American middle classes*. New York, N. Y.: Oxford University Press, 2002.
- MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. Vyd. 1. Brno: Blok, 1990.
- MOŽNÝ, Ivo. *Proč tak snadno...: některé rodinné důvody sametové revoluce : sociologický esej*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009.
- MURRAY, Charles a Ivo ŘEZNÍČEK. *Příliš mnoho dobra: americká sociální politika, 1950-1980*. Vyd. 1. Překlad Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998.
- MURRAY, Charles A. *Coming apart: the state of white America, 1960-2010*. 1st ed. New York, N. Y.: Crown Forum, 2012.
- MURRAY, Charles A. *The happiness of the people*. Washington, D. C.: AEI Press, 2009.
- NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Tak daleko tak blízko: dělnická třída v ČR*. Sociální studia, Brno, 2012.
- NISKANEN, William A. *Bureaucracy and Representative Government*. New Brunswick, NJ: Aldine Transaction, 2007.
- POPPER, Karl R. *Logic of scientific discovery*. London: Hutchinson, 1995.
- POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřátelé*. 2. rev. vyd. Praha: Oikoymenth, 2011.
- SCHUMPETER, Joseph Alois. *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Překlad Jiří Ogrocký. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.
- SCHUMPETER, Joseph Alois. *The theory of economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle*. 1st pub. New York: Galaxy book, 1961.
- ŠAFR, Jiří. *Životní styl a sociální třídy: vytváření symbolické kulturní hranice diferenciací vkusu spotřeby*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008.
- ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Stoupenci proměn*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2012.
- ŠUBRT, Jiří a Jan BALON. *Soudobá sociologická teorie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010.
- TANZI, Vito a Ludger SCHUKNECHT. *Public spending in the 20th century: a global perspective*. New York: Cambridge University Press, 2000.
- TULLOCK, Gordon. *The economics of special privilege and rent seeking*. Boston: Kluwer Academic Publishers, 1989.
- TULLOCK, Gordon, Charles Kershaw ROWLEY. *The rent-seeking society*. Indianapolis: Liberty Fund, 2005.
- TULLOCK, Gordon, Arthur SELDON, Gordon L. BRADY. *Government failure: a primer in public choice*. Washington, DC: Cato Institute, 2002.